

О ЈЕДНОЈ НАУЧНОЈ СРБИСТИЧКОЈ ПАРАДИГМИ

Научно стваралаштво Милоша Ковачевића, Милка Николић.

Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2022, 451 стр.

Монографија *Научно стваралаштво Милоша Ковачевића* Милке Николић објављена је 2022. године у издању Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Њен текстуални предложак чини десет ауторових радова наведених у *Библиографским напоменама* (445–446): „Непролазна актуелност лингвостилистичких истраживања”, „Велика лингвостилистичка синтеза: од стилске фигуре до стилема”, „Под лупом научних критеријума: структура српског језика од речи до текста”, „Језичко-уметнички тоталитет српске прозе у светлу интегралне стилистике”, „Како и зашто се књига Милоша Ковачевића нашла у едицији *Популарна лингвистика*”, „Нови истраживачки резултати у србистици: синтаксички систем српскога језика”, „Од језика српске поезије до српског поетског језика: (раз)откривање помоћу интегралностилистичког кључа”, „„Пресек” актуелног стања србистике: методолошки образац полидисциплинарне србистичке анализе”, „Интегралностилистичка рецепција србистичке белетристике: нова истраживања у контексту претходних” и „Милош Ковачевић”. За ову прилику сви наведени радови су редиговани, допуњени и технички уједначени, те ова публикација представља нову назвисну целину. Предмет монографије изречен је већ у наслову, док се њен циљ да се будућим читаоцима Ковачевићевих публикација представи његово лингвистичко (србистичко) стваралаштво у погледу његових тематских истраживачких преокупација, његова ауторерецепција сопствених дела и рецепција његових дела у филолошкој јавности, као и научна парадигма коју је он успоставио експлицира у *Уводу* (9–20). Корпус посредством ког је настало *Научно стваралаштво Милоша Ковачевића* чине Ковачевићева лингвистичка библиотека од 37 књига и 200 рецепцијских текстова Ковачевићевих дела. У овој публикацији се разматрају следећа питања: (1) Ковачевићева научна ауторерецепција; (2) лингвистичке теме у његовим публикацијама; (3) образовне вредности Ковачевићевих (ко-ауторских) уџбеника; (4) научна рецепција његових остварења; (5) парадигма Ковачевићевог научног стваралаштва.

Поред *Предговора* (5–8), списка *Извора* (287–307) и исцрпне *Литературе* са *Регистром имена* (309–321) монографија садржи и две обимне библиографије: *Библиографију стваралаштва Милоша Ковачевића* (323–411) и *Библиографију рецепцијских текстова* (413–440), као и резиме на

енглеском (441–443), *Библиографске напомене* (445–446) и *Податке о аутору* (447). Књига је тематски подељена у седам поглавља: (1) *Увод* (9–20), (2) *Ауторецепција* (21–56), (3) *Књиге* (57–219), (4) *Уибеници* (221–234), (5) *Рецепција* (235–254), (6) *Парадигма* (255–269) и (7) *Закључак* (271–286). Поглавља су структурно уједначена, прегледна и систематична, реализована аналитичко-синтетичким методом рада, јасним, прецизним језиком академског подстила научног регистра, што доприноси научној и употребној вредности ове монографије Милке Николић.

У *Предговору* (5–8) аутор прецизно и систематично успоставља Ковачевићев интелектуални портрет, осветљује тему и предмет своје књиге, указује на разматрана питања у њој, даје скицу сваког поглавља публикације и скреће пажњу на приређене *Библиографије* и *Библиографске напомене*.

Увод (9–20) можемо тематски поделити на два дела. Првим делом аутор дефинише циљ израде књиге, одређује тематски, ауторецепцијски, рецепцијски, аналитичко-интерпретативни и синтетички аспект свога интересовања за научну србистичку делатност М. Ковачевића, наводи хронологију његовог стваралаштва, указујући на вишеструко сложен културолошки, друштвени и геополитички амбијент његовог стварања и закључује о научној, образовној и друштвеној Ковачевићевој филолошкој делатности. Другим делом *Увода* Милка Николић приказује списак свих Ковачевићевих објављених књига од 1988. до 2022. године, одређује кључне тематске правце научних интересовања М. Ковачевића – граматику, стилистику, језички идентитет – уз њему „опсесивну тему” научности, те његова истраживања сегментира на монодисциплинарна и полидисциплинарна дела. У контексту његових монодисциплинарних дела издваја три такве групе. Једну групу чине публикације посвећене граматички, другу дела посвећена стилистички и трећу књиге у вези са језичким идентитетом. Даље се наводе и његова полидисциплинарна дела, која су посебно истакнута с обзиром на то да омогућавају сагледавање парадигме Ковачевићевог научноистраживачког рада на ограниченом простору у једном временском одсечку његове дугогодишње делатности. Затим се скреће пажња на снажан одјек научног ангажовања М. Ковачевића у ужестручној и широј јавности, потцртава његов подстицај српских филолога и других интелектуалаца на критички и самокритички приступ истраживања српског језика, дефинише корпус рецепцијских текстова узетих у обзир при изради монографије и дају се предлози за будућа истраживања у контексту научног стваралаштва М. Ковачевића попут историје рецепције његових дела и појединачно објављених радова, истраживања његовог метајезика и језичко-стилских диференцијација његових текстова зависно од функционалног стила и жанра, са акцентом на његов полемички стил. Пред крај *Увода* проблемско сагледавање, критичко промишљање и полемички тон дефинишу се заједничким карактеристикама свих Ковачевићевих радова, „с тим што су те три црте различито испољене

и заступљене у појединачним жанровима” (Николић 2022: 19). Поглавље се завршава увидом у две *Библиографије* на крају књиге.

Друго поглавље *Ауторецепција* (21–56) тематски је подељено на две целине: (1) у вези са уводним и завршним разматрањима монодисциплинарних Ковачевићевих истраживања, сегментираних према његовим кључним тематским правцима научних интересовања за српски језик; и (2) у вези са уводним и завршним разматрањима Ковачевићеве полидисциплинарне србистичке анализе. Ове две целине уоквирене су *Уводним* и *Закључним напоменама*, којима се, с једне стране, одређују циљеви приказивања Ковачевићеве ауторецепцијске мисли: што су дефинисање (1) методолошких концепата његове лингвистичке делатности остварене у оквиру различитих србистичких дисциплина и (2) методолошког обрасца његове полидисциплинарне србистичке анализе; с друге стране, сумирају запажања до којих се дошло и закључује о: (1) Ковачевићевим егзактним научним приступима утврђених у три монодисциплинарна подручја; и (2) његовом континуираном унапређивању методолошког обрасца полидисциплинарне србистичке анализе; и, с треће стране, предочава Ковачевићева тежња ка коренима и интеграцији српске културе, објективношћу, критичком и самокритичком сагледавању ранијих и сопствених и туђих истраживања српскога језика. Обе потцелине поглавља хијерархијски су устројене хронолошким критеријумом представљања теоријско-методолошких домета М. Ковачевића, екстрахованих према његовим анализама у конкретним публикацијама.

Прва целина другог поглавља монографије подељена је према основним правцима Ковачевићевог научног бављења српским језиком на три потцелине – граматичку, стилистичку и идентитетску. Пошавши од *Узрочног семантичког поља* (1988) преко књига о синтагмама, синтакси сложене реченице и реченичној негацији до нормативистичког дела *Како и зашто (не) писати овако* (2019), одељком *Грамматика* приказују се три врсте граматичких (синтаксичких) тема Ковачевићевих анализа, затим се круцијалним системсколингвистичким критеријумима истраживања дефинишу вишеаспектна и корпусна утемељеност и успоставља идеал научно утемељене лингвистичке публикације. Пратећи хронологију уводних и завршних одељака Ковачевићевих стилистичких истраживања стилских фигура, стилема, језика и стила српских писаца и историје србистичке стилистике, објављених у 11 књига, почевши од *Грамматике и стилистике стилских фигура* (1991) до *Српских стилистичара* (2011), у вези са Ковачевићевим теоријско-методолошким апаратом у одељку *Стилистика* предусловом успешне анализе уметничке употребе језика закључује се анализа структурних специфичности језичких јединица у вези са њиховом уметничком вредношћу, увиђа се контекстна условљеност стилског ефекта фигура/стилема, заснованост поетског ефекта на регуларитету одступања и комплементарност језика поезије, оличене у њима заједничким категоријама стилематичности и стило-

гености. Теоријско-методолошки оквир идентитетске ауторецепцијске мисли из публикација М. Ковачевића предметом србистике дефинише српску књижевност са свих територија на којима се говори српским језиком, истиче да је „Ѣирилица [...] српско писмо, а латиница [...] писмо српскога језика” (Николић 2022: 54), превласт политике над лингвистиком, те множење Вуков(ск)ог српског књижевног језика на простору бивше Југославије настало његовим дељењем, што се одређује директном последицом усвајања *Европске повеље о регионалним и мањинским језицима*.

У другој тематској потцелини *Ауторецепције* посредством Ковачевићевих уводних и завршних проблемских и полемичких разматрања тока заснивања и развоја српскога књижевног језика, односа стандарднога језика према његовим функционалним стиловима и утицаја различитих функционалних стилова на стандардни језик са дијахронијскога аспекта, постојања националне филологије условљене интегративном дисциплинарном србистичком „надоблашћу” и идентитетске вредности лингвистичке историје српскога прознога и поетскога језика дефинишу се основни постулати теоријско-методолошког апарата Ковачевићевих полидисциплинарних публикација. Овој групи Ковачевићевих дела припада 5 публикација: *Грамаичке и стилистичке теме* (2003), *Списи о стилу и језику* (2006), *Србистичке теме* (2007), *Лингвистика као србистика* (2013) и *Србистички огледи* (2021). Поглавље *Ауторецепције* Милка Николић завршава општим закључком о суперординираности критеријума научности у србистичким истраживањима лингвисте чију науку анализира.

Треће поглавље *Књиге* (57–219) је најобимнија тематска целина *Научног стваралаштва Милоша Ковачевића*. Структурирано је на истоветан начин као и претходно, од суштинског потпоглавља уоквиреног *Уводним и Закључним напоменама*. *Уводним напоменама* најављује се опсежна анализа свих Ковачевићевих књига са рецепцијским освртом, док се *Закључним напоменама* изводе општи закључци о његовој научној делатности. У средишњој потцелини поглавља аутор монографије са критичког, проблемског, структуралног, грамаичког (синтаксичког), семантичког и социолингвистичког аспекта даје кратак хронолошки информативни приказ сваког појединачног остварења Милоша Ковачевића, обједињујућом тачком његових анализа дефинише научно утемељену хијерархизовану критеријалност, одређује стилске црте његовог метајезика и Ковачевићев однос према туђим проучавањима и сопственом проучавању система српскога језика. Аспект анализе који ће преовладати на конкретном месту у потцелини одређен је тематским критеријумом дела које се на том месту обрађује. У *Закључним напоменама* од 37 Ковачевићевих књига кључним за праћење његових истраживачких преокупација истиче се чак њих 16: *Узрочно семантичко поље* (1988), *Стилистика и грамаика стилских фигура* (1991, 1995, 2000, 2015, 2019), *Кроз синтагме и реченице* (1992), *Суштатствено и мимогредно у лингвистици* (1996), *У од-*

брану језика српскога (1997), *Стилске фигуре и књижевни текст* (1998), *Синтаксичка негација у српскоме језику* (2002), *Грамаптичке и стилистичке теме* (2003), *Српски писци о српскоме језику* (2003), *Списи о стилу и језику* (2006), *Лингвостилистика књижевног текста* (2012), *Лингвистика као србистика* (2013), *Српски писци у озрачју стилистике* (2013), *Како и зашто (не) писати овако* (2019), *Србистички огледи* (2021) и *Српски стилистичари* (2021). Посебну пажњу завређују *Узрочно семантичко поље* (1988), чијом иновативном темом Ковачевић скреће научну пажњу на себе, затим *Суштаствено и мимогредно у лингвистици* (1996), где се утемељује критеријум научности његовог целокупног будућег стваралаштва, *Стилистика и грамаптика стилских фигура* (1991, 1995, 2000, 2015, 2019), што је најопсежнија анализа стилских фигура у србистици, затим *У одбрану језика српскога* (1997), којом се враћа идентитетска суштина српскоме језику и монографија *Српски стилистичари* (2021), посвећена историјату и актуелном стању српске стилистике. На крају поглавља запажа се Ковачевићева континуирана дисперзија и ужа спецификација научних тема којима се бавио и висока интегрисаност његовог целокупног дела високо, постигнута трима кључним тематским принципима која обједињују све његове студије/чланке: језик, научност и идентитетско разматрање српскога језика.

Четврто поглавље носи назив *Уџбеници* (221–234) и тиче се Ковачевићевих 25 коауторских уџбеничких јединица. Попут претходних поглавље је структурирано од три тематске потцелине. У *Уводним напоменама* тематизује се методичка и дидактичка делатност Милоша Ковачевића, његови уџбеници се одређују уџбеницима тзв. нове генерације, даје се хронолошки устројени списак свих његових уџбеника, дефинишу њихове одлике и указује се на допринос М. Ковачевића у теоријском промишљању образовних квалитета савременог језичког уџбеника. Ауторова истраживања уџбеника М. Ковачевића емпиријски су проверена и потврђена кроз анализу сваког појединачног приручника приказаног и објашњеног у средишњем делу поглавља. Од 8 Ковачевићевих коаутора Милка Николић посебно истиче Миланку Бабић и Мијану Кубурић Мацуру. Аутор закључује да су уџбеници Миланке Бабић и Милоша Ковачевића адекватно структурирани, дијалогични, да располажу сврсисходним стратегијама обликовања лекција и да подстичу мисаону активност ученика. Са друге стране, говорећи о уџбеницима и радној свесци Мијане Кубурић Мацуре и Милоша Ковачевића, Милка Николић указује на њихов дидактичко-методички значај оличен у прегледности лекција и адекватном избору примера. У складу са двоструком трансмисивном и конструкционом функцијом коауторских уџбеника М. Ковачевића у закључку поглавља аутор сумира њихове образовне вредности и потцртава њихов допринос настави српског језика.

Предмет поглавља *Рецепција* (235–254) јесте кореспонденција научне јавности са стваралаштвом Милоша Ковачевића, а његов циљ је да се ос-

ветли вишедеценијски ток датог односа. Структурно ово поглавље одговара претходним трима поглављима. *Уводним напоменама* Милка Николић дефинише тип и обим корпуса истраживања реализованог у поглављу, задаје радне циљеве, те истиче неповољност глобализацијског тренутка и његов утицај на друштво у времену настајања Ковачевићевих дела, услед чега и не чуди велики одјек његових публикација у широј и ужој, стручној научној, јавности. Средишњи део поглавља подељен је на две тематске потцелине. У првој потцелини аутор са статистичког аспекта разматра рецепцију Ковачевићевих књига у свим трима главним целинама његових србистичких интересовања и даје запажања о публикацијама са најјачим одјеком у јавности. С тим у вези наводи да су најшири одзив читалаца имале публикације *У одбрану језика српскога* (1997, 1999) и *Лингвостилистика књижевног текста* (2012), као и оба издања прве Ковачевићеве књиге *Узрочно семантичко поље* (1988, 2012) и сва издања *Стилистике и граматике стилских фигура* (1991, 1995, 2000, 2015, 2019). Од полидисциплинарних књига издвајају се *Списи о стилу и језику* (2006) и *Србистички огледи* (2021). Много више простора у поглављу заузима потцелина *Ставови научне рецепције*, у којој су систематично, аналитичко-синтетичком методом рада и цитатношћу рецепцијских текстова представљена кључна запажања Ковачевићевих научних достигнућа у свим трима његовим правцима истраживања српскога језика – граматици, стилистички и језичком идентитету. Међу граматичким одјецима издвајају се текстови Бабић 2018, Русимовић 2018, Чутура 2018 и Панић 2019, док ће се у стилистичкој рецепцији указати на приказе Јовановић Симић 2018, Шћепановић 2014, 2019 и Мишић 2018. Идентитеска рецепција презентована је цитираним одломцима Самарцић 2018, Милановић 2019 и Бабић 2016. Пред крај средишње потцелине, на основу анализе рецепције књига М. Ковачевића, основом Ковачевићеве лингвистичке/србистичке парадигме Милка Николић издваја четири подобласти: (1) историју српског језика од предвуковског периода до данас, (2) питање лингвистичких критеријума идентитета и интегритета српске националне заједнице, (3) граматички систем српског језика и (4) стилистичка средства српског језика. У *Закључним напоменама* предочава најважније временске тачке у рецепцијском току његових дела и даје општи закључак о релевантној, научној и обимној рецепцији публикација М. Ковачевића.

Парадигма (255–269) је шесто поглавље *Научног стваралаштва Милоша Ковачевића*, у коме се на основу претходних тематских, ауторрецепцијских и рецепцијских разматрања дају четири основне компоненте Ковачевићеве научне парадигме: (1) књижевни/стандардни језик, (2) граматика српскога језика, (3) стилистика српскога језика и (4) идентитет српскога језика. На овом месту у монографији, у складу са горенаведеним тематским оријентирима, истичу се најзначајнија дела за формирање Ковачевићеве научне парадигме. Ауторова истраживања парадигме М. Ковачевића ем-

пиријски су проверена и аргументована конкретним закључцима у вези са основним координатама дате парадигме и уоквирена закључним ставом о Ковачевићевом вишедеценијском грађењу научног концепта, уз стално иницирање: (1) (пре)испитивања ранијих научних резултата, (2) проширивања истраживачког корпуса помоћу савремених видова веома разнолике употребе језика и (3) укључивања савремених славистичких и општелингвистичких научних достигнућа у србистику.

Седмо поглавље монографије је исцрпни *Закључак* (271–308) у коме аутор не само да обједињује резултате свога истраживања, истиче хијерархијски критеријалну и корпусну утемељеност системсколингвистичких анализа српскога језика Милоша Ковачевића и одређује најбитније публикације за праћење развојног тока његовог научног стваралаштва већ и први пут указује на чињеницу да свеукупном његовом делатношћу добијамо прецизно формулисан и критеријално заснован појмовно-терминолошки апарат у више подобласти граматике и стилистике, и да, захваљујући његовим стилистичким истраживањима, данас можемо рећи да србистика поседује својеврсни лексикон српских стилистичара. На овом месту указано је да је у свом вишедеценијском раду Ковачевић србистику прво доводио до деконструкције, а онда посредством увида у туђа истраживања правило њену научну конструкцију, те да је у српском друштву допринео изградњи (1) теоријске, (2) националне, (3) примењене и (4) ангажоване науке о језику.

У целини посматрано монографија *Научно стваралаштво Милоша Ковачевића* Милке Николић представља изузетно значајан допринос научном бављењу како српског језика, посебно његове синтаксе, стилистике, лингвостилистике и језичког идентитета, тако и лингвистике уопште. Структура и садржај књиге прате теоријско-методолошки манир Ковачевићевих остварења, стога је њена вишеаспекатска анализа логички структурирана, хијерархијски критеријално и корпусно утемељена и складно компонована на нивоу целине, поглавља и потцелина у оквиру њих, писана јасним и прецизним језиком академског стила, отворена за њено преиспитивање и даља проучавања у датом контексту анализе, што је чини својеврсним приручником за употребу и примену публикација и радова М. Ковачевића. Ова исцрпна монографија своју вредност темељи на више поља: њоме се стиче увид у начин и резултате ранијих србистичких истраживања на основу чега се изводи системсколингвистичка основа научних анализа језика, на једном месту сумира појмовно-терминолошки апарат савремене србистике, осветљава круцијалне теме Ковачевићевих истраживачких преокупација, те екстрахује парадигму научног стваралаштва М. Ковачевића и подстиче даља проучавања научне делатности овог лингвисте. *Научно стваралаштво Милоша Ковачевића* није само преглед једне научне парадигме већ је консеквентно и методолошки, и методички приручник, и библиографија, с једне стране, Милоша Ковачевића и, с друге стране, других лингвиста чије

су рецепцијске речи пратиле Ковачевићеву делатност. Имајући у виду све досад наведено, закључујемо да је *Научно стваралаштво Милоша Ковачевића* Милке Николић незаобилазни оријентир за све претенденте научног проучавања лингвистике, те српскога језика у оквиру ње, како због њеног компетентног и критеријално утемељеног теоријско-методолошког апарата тако и због чињенице да су у њој дати конкретни примери добрих, лоших и одличних начина лингвистичких (србистичких) истраживања, које будући истраживачи могу применити на својим анализама, у чему проналазимо посебну вредност ове монографије.

Ана Марија Б. Павловић¹⁵
Универзитет у Крагујевцу¹⁶
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

¹⁵ ana.marija.pavlovic@filum.kg.ac.rs

¹⁶ Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/200161).